

بررسی میزان آگاهی مادران از برنامه واکسیناسیون کشوری و تأثیر تحصیلات مادر در آن

دکتر بهروز باورین* استادیار گروه کودکان دانشگاه علوم پزشکی تهران

دکتر محمودرضا اشرفی دانشیار گروه کودکان دانشگاه علوم پزشکی تهران

دکتر محسن اشراقی متخصص بیماریهای کودکان

خلاصه

واکسن یک فرآورده ایمونولوژیک است که برای حفاظت ویژه در برابر یک بیماری تهیه می شود. مزایای استفاده از واکسن ها بر خطرات احتمالی و نیز هزینه آنها برتری دارد. آگاهی مادران از برنامه واکسیناسیون کشوری و عوارض حاصل از آن در میزان گسترش این برنامه نقش مؤثری دارد. این مطالعه با هدف بررسی میزان آگاهی مادران از برنامه واکسیناسیون و نحوه برخورد با عوارض شایع آن انجام شده است.

در این بررسی میزان آگاهی ۲۰۰ مادر که فرزندی در سن واکسیناسیون داشتند مورد مطالعه قرار گرفت. این مطالعه به مدت یک ماه و با طراحی پرسشنامه و تکمیل آن با انجام مصاحبه صورت گرفت. موارد واکسیناسیون کاملاً با تعویق در ۰/۵٪، با تعویق نسبی در ۱۷/۵۰٪ و انجام واکسیناسیون کاملاً صحیح و به موقع در ۸۱/۵ درصد کودکان مادران مورد مطالعه انجام شده بود. بین میزان سواد مادران و میزان آگاهیهای آنها از واکسیناسیون رابطه معنی دار و مستقیم وجود داشت ($P < 0.05$) ولی آگاهی مادران در این مورد علیرغم بالارفتن سطح سواد آنان به اندازه کافی نیست. منبع آگاهی دهی اصلی مادران مراکز بهداشتی درمانی می باشند.

استفاده از سایر وسایل اطلاع رسانی، خصوصاً وسایل ارتباط جمعی به منظور افزایش آگاهی مادران از برنامه واکسیناسیون کشوری و نحوه برخورد با عوارض آن توصیه می شود.

*مسئول مقاله، آدرس:
تهران، خیابان دکتر قریب، مرکز طبی
کودکان، بخش اورژانس
E-mail: Bavarian@tums.ac.ir

کلمات کلیدی: میزان آگاهی مادر، تحصیلات مادر، برنامه واکسیناسیون، مرکز

بهداشت، کودک

مقدمه

دیفتری، کزاز، سیاه سرفه در قالب واکسن سه گانه (DTP)، فلج اطفال با استفاده از قطره خوراکی فلج اطفال، سل با استفاده از واکسن BCG و واکسیناسیون سرخک با استفاده از ویروس زنده ضعیف شده آن است و حدود سه تا چهار دهه می باشد که اجرا می شود. از دهه گذشته یعنی از سال ۱۳۷۳ برنامه واکسیناسیون علیه هیپاتیت B و از سال ۱۳۸۳ نیز واکسیناسیون سرخجه و اوریون بصورت واکسن ترکیبی MMR به برنامه اضافه شده است [۱]. با توجه به ساختار جمعیتی جامعه ایران که میزان اطفال زیر ۶ سال در آن در

واکسیناسیون مؤثرترین و ارزانتترین روش پیشگیری از بیماریهای واگیر است. واکسیناسیون در مقابل بیماریهای شایع عفونی باعث کاهش مرگ و میر کودکان در چند دهه گذشته و ارتقای سطح سلامت عمومی شده است [۱]. این موضوع در شیرخواران و کودکان که در مقابل اینگونه بیماریها حساستر و با عدم تکامل سیستم ایمنی مواجه هستند نقش مهمتری دارد. در ایران برنامه واکسیناسیون کودکان شامل بیماریهای

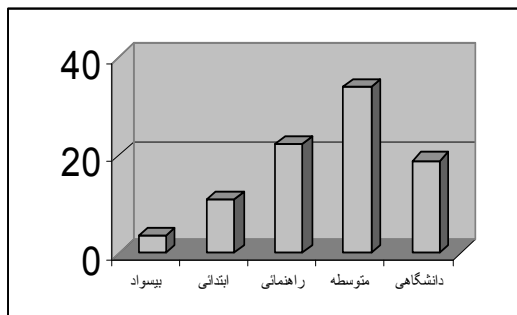
یافته ها

در این مطالعه ۲۰۰ مادر مورد مطالعه قرار گرفتند. پنجاه درصد مادران ۲۶ تا ۳۵ ساله بودند، ۷/۵ درصد مادران بیش از ۲۶ سال و ۴۳ درصد کمتر از ۲۵ سال سن داشتند. میزان سواد مادران در نمودار ۱ ذکر شده است.

از واکسن بدو تولد ۹۰/۵ درصد، ۱/۵ ماهگی و سه ماهگی ۲/۵ درصد، ۴/۵ ماهگی ۶۳/۵ درصد، ۹ ماهگی ۷/۵ درصد و ۱۵ ماهگی ۴۸/۵ درصد مادران اطلاع داشتند. واکسیناسیون فقط در ۰/۵ درصد کودکان با تأخیر کامل، در ۱۷/۵٪ با تعویق نسبی و در ۸۱/۵٪ به موقع انجام شده بود.

همچنین در این مطالعه میزان آگاهی مادران از عوارض ناخواسته واکسیناسیون مورد بررسی قرار گرفت. میزان آگاهی مادران از تب ۹۵/۵ درصد، تشنج ۸/۵ درصد، آدنوپاتی ۱ درصد، بی قراری ۴۵ درصد، بثورات پوستی ۴ درصد و درد محل تزریق واکسن ۳۰/۵ درصد بود.

نمودار ۱- فراوانی سواد مادران مورد مطالعه

هنگام بروز عوارض ناخواسته، یک درصد مادران هیچ اقدامی انجام نمی دهند، ۱۵/۵ درصد به پزشک مراجعه می کنند و ۸۳ درصد اقدامات نگهدارنده را خود انجام می دهند و در صورت جواب ندادن به پزشک مراجعه می کنند.

موارد پرهیز از انجام واکسیناسیون در هنگام بیماری کودک مورد ارزیابی قرار گرفت. تنها ۱۶/۵ درصد مادران در هنگام تب کودک جهت واکسیناسیون وی مراجعه می نمایند. میزان مراجعه جهت واکسیناسیون در هنگام بیماریهای نظیر مدفوع شل و سرفه و آبریزش بینی در کودک به ترتیب ۲۰، ۳۲ و

سطح بالایی است پیشگیری از بیماریهای واگیر کودکان از اولویت خاصی در برنامه های بهداشتی- درمانی کشور برخوردار است. در بسیاری از کشورها مطالعات مکرر و منظمی جهت بررسی میزان پوشش واکسیناسیون انجام می شود که در آن توجه خاصی به موضوع آگاهی والدین از برنامه واکسیناسیون و علل عدم مراجعه آنان به مراکز بهداشتی می شود [۳،۴،۵]. بدین لحاظ اطلاع برنامه ریزان و مجریان خدمات بهداشت و درمان کشور از میزان آگاهی خانواده ها و میزان توجهی که به برنامه واکسیناسیون کودکان می نمایند در تدوین برنامه ها و گسترش اینگونه خدمات بسیار مؤثر است. با توجه به مطالب فوق و اینکه مسأله زمان بندی در جریان اثربخشی واکسیناسیون تأثیر عمده دارد لازم است مطالعات مکرری جهت ارزیابی اطلاعات مادران در مورد واکسیناسیون شیرخواران به اجرا درآید. این مطالعه با هدف آگاهی از نحوه واکسیناسیون شیرخوار توسط مادران با سطوح آگاهی مختلف و تأثیر این آگاهی بر پوشش واکسیناسیون کودک، انجام گردید.

روش مطالعه

این مطالعه توصیفی (Descriptive) و از نوع مقطعی (Cross Sectional) بود. کلیه مادرانی که دارای کودک در سن واکسیناسیون (۴-۰ ساله) بودند هنگام مراجعه به درمانگاه مرکز طبی کودکان و بیمارستان امام خمینی تهران در تابستان ۱۳۷۸ مصاحبه شدند. برای اجرای این طرح از پرسشنامه ای با ۱۹ سؤال استفاده شد. تمام افراد آزادانه در مطالعه شرکت داده شدند و مادرانی که خود تمایل به شرکت نداشتند از طرح حذف گردیدند. پس از جمع کردن امتیازهای (Score) هر مادر، ارتباط بین امتیاز کل یا موارد مختلف از جمله تعداد فرزندان، سن کودک، سطح سواد مادر، شغل پدر و منبع آگاهی سنجیده شد. اطلاعات با استفاده از نرم افزار SPSS مورد آنالیز قرار گرفت. فرمول آماری به کار رفته، آنالیز واریانس ANOVA بود و P-value کمتر از 0.05 معنی دار در نظر گرفته شد.

تعویق افتاده داشتند. این میزان در بعضی از کشورهای توسعه یافته قدری بیشتر از کشور ما می باشد. در مطالعه انجام شده در کشور ایتالیا این میزان ۹۴/۴٪ گزارش شده است [۶،۵]. این گروه نیز علت را نبودن واکسن در مرکز مورد مراجعه یا علایم سرماخوردگی در کودک اظهار می کردند. هرچند این میزان نسبت به بعضی از کشورهای توسعه یافته کمی کمتر می باشد ولی نسبت به دهه های گذشته رشد قابل توجهی داشته است. در مطالعه قبلی که در سال ۱۳۶۱ انجام گرفته فقط ۲۷ درصد به صورت کامل واکسن دریافت کرده بودند و بقیه واکسن را یا انجام نداده بودند یا به اشتباه بوده است [۷].

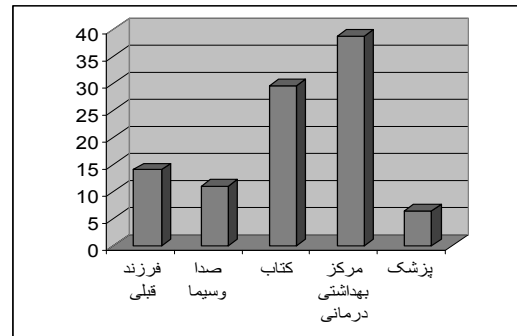
استفاده از کلیه امکانات مانند رسانه های جمعی، ارائه بروشور در مراکز بهداشتی درمانی، آموزش خانواده ها با استفاده از رابطین بهداشتی مراکز و همچنین پزشک خانواده برای افزایش سطح آگاهی مادران ضروری است. در این مطالعه منابع اطلاعاتی مادران به ترتیب مرکز بهداشت، کتاب، فرزند قبلی، صدا و سیما و پزشک است در حالیکه در مطالعه قبلی پزشک به عنوان منبع آگاهی دهنده مادران مطرح نبوده است [۷]. در مطالعه انجام شده در کشور آمریکا با استفاده از ارائه اطلاعات مکتوب در مورد واکسن پولیومیلیت و ارائه فیلم ویدئویی در این زمینه نشان داده شد که هرچند هر دو روش در افزایش سطح آگاهی والدین موثر بوده ولی نمایش فیلم بصورت معنی داری مؤثرتر بوده است [۸]. با توجه به تغییر منابع اطلاع دهی مادران و نقش و اهمیت مراکز بهداشت و رسانه های جمعی خصوصاً تلویزیون در اطلاع رسانی صحیح با استفاده از وسایل کمک آموزشی مانند فیلم می توان با سرمایه گذاری و آموزشهای دوره ای به راندمان واکسیناسیون کمک قابل توجهی کرد. نکته قابل ذکر تغییر سطح سواد مادران بوده است. در مطالعه قبلی ۵۶ درصد بی سواد بودند و ۲۶ درصد سواد خواندن و نوشتن داشتند [۹،۷]. در این مطالعه مادران بی سواد ۳/۵ درصد بودند.

عوارض ناخواسته واکسیناسیون پس از انجام آن از مسایلی است که ممکن است هر مادری با آن مواجه شود [۱۱،۱۰،۱]. در این مطالعه تنها عارضه ای که مادران از آن آگاهی خوب داشتند تب بود. تشنج یکی از

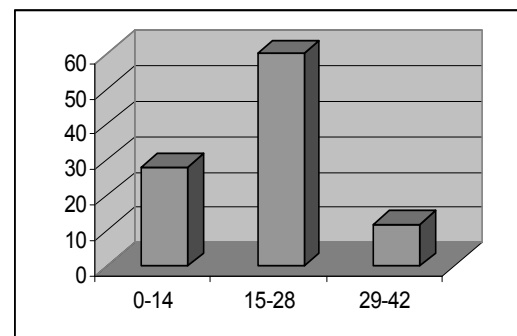
۲۶ درصد بود و مابقی واکسیناسیون را به تعویق می انداختند.

شایع ترین منبع آگاهی دهنده مادران مرکز بهداشتی درمانی و پس از آن کتاب است (نمودار ۲). وضعیت امتیاز کل آگاهی مادران در نمودار ۳ آمده است. به طوری که دیده می شود کمترین میزان ۸ و بیشترین آن ۳۴ است.

نمودار ۲- فراوانی منابع آگاهی مادران

نمودار ۳- امتیاز آگاهی مادران مورد مطالعه

بحث

هدف از این مطالعه بررسی پوشش واکسیناسیون شیرخواران و تأثیر آگاهی مادران بر پوشش واکسیناسیون کودک بود. در این بررسی ۵۱ درصد افراد مورد مطالعه امتیاز زیر ۱۸ و ۷۰ درصد امتیاز زیر ۲۳ داشتند. با توجه به اینکه حداکثر امتیاز هر مادر می تواند ۴۲ باشد، حتی افراد تحصیل کرده، از جمله ۲۰ پزشک زن شرکت داده شده در طرح، بیش از ۳۴ امتیاز کسب نکردند. در بررسی که از نظر سر موعد بودن واکسیناسیون کودکان صورت گرفت خوشبختانه ۸۱/۵ درصد موارد واکسیناسیون را به صورت کاملاً دقیق انجام داده بودند و فقط ۰/۵ درصد واکسن به

این بررسی مشخص ساخت که میزان آگاهی از واکسیناسیون کافی نیست و در مقایسه با پیشرفت وضع سواد میزان آگاهی مادران پیشرفت نکرده است [۱۰،۹،۷].

نتیجه گیری

علیرغم گسترش مناسب پوشش واکسیناسیون همچنان نیاز به آموزش مادران در جهت افزایش میزان آگاهی آنان از برنامه واکسیناسیون و عوارض آن می باشد. استفاده از وسایل اطلاع رسانی، خصوصاً وسایل ارتباط جمعی به منظور افزایش آگاهی مادران از برنامه واکسیناسیون کشوری و نحوه برخورد صحیح با عوارض آن توصیه می شود.

عوارض مهم و خطرناک است که درصد کمی از مادران از آن آگاهی داشتند این مادران نیز تقریباً همگی از پزشکان بودند. آگاهی از بی قراری در ۴۵ درصد موارد وجود داشت. مسئله بعدی اقدام مادر در هنگام بروز عوارض است. هشتاد و سه درصد مادران سعی می کنند عوارض حاصله از واکسیناسیون مانند تب را خود حل کنند. این مسئله ضعف اطلاع رسانی به مادران را نشان می دهد [۱۱-۹،۷،۴] که باعث تأخیر در انجام واکسیناسیون می شود و به تعویق انداختن بی مورد واکسیناسیون نقش عمده ای را در ایمن سازی ناکامل کودکان ایفاء می کند [۱۱،۱]. بدین جهت لازم است آگاهی مادران از عوارض شایع واکسیناسیون و اقدامات اولیه در برخورد با این عوارض بالا برده شود.

Mothers' Awareness of Civil Vaccination Program

B Bavarian* MD, Ass Prof of Pediatrics, Tehran University of Medical Sciences
MR Ashrafi MD, Assoc Prof of Pediatrics, Tehran University of Medical Sciences
M Eshraqi MD, Pediatrician

* Correspondence author,
 Address: Children's Medical
 Center, Dr Gharib St, Tehran,
 IR Iran.
 E-mail: Bavarian@tums.ac.ir

Abstract

Two hundred mothers, who had children in the age of vaccination, were interviewed to measure their degree of awareness of the civil vaccination program. There was a significant and direct relation between the degree of education and awareness of civil vaccination program ($p < 0.05$). Nevertheless, mothers' awareness of vaccination program in spite of increased level of their education is not satisfying. Health centers were the main source of information for mothers in this regard.

Key words: Vaccination, Mothers' education, Child, Health center, Immunization

REFERENCES:

1. Peter G. Immunization Practice. In: Behrman RE, Kliegman RM, Janson HB. Nelson Textbook of Pediatrics. 17th Ed. Philadelphia, Saunders. 2004 Pp:1174-84.
2. برنامه واکسیناسیون کشوری. وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی. ۱۳۸۲.
3. Gindler JS, Cutts FT, Barnett-Antinori ME, et al. Successes and failures in vaccine delivery: evaluation of the immunization delivery system in Puerto Rico. *Pediatrics*. 1993;91(2):315-20.
4. Woodruff BA, Unti L, Coyle K, et al. Parents' attitudes toward school-based hepatitis B vaccination of their children. *Pediatrics*. 1996;98 Pt 1):410-3.
5. Angelillo IF, Ricciardi G; Rossi P, et al. Mothers and vaccination: knowledge, attitudes, and behaviour in Italy. *Bull World Health Organ*. 1999;77(3): 224-9.
6. World Health Organization. Expanded Programme of Immunization. Immunization schedules in the WHO European Region 1995. *Weekly epidemiological record*. 1995;70 3): 221.
7. نوری تاجر، مریم، بررسی میزان آگاهی مادران روستای فرحزاد نسبت به واکسیناسیون کودکان. پایان نامه دوره فوق لیسانس بهداشت، دانشکده بهداشت دانشگاه تهران ۱۳۶۱
8. Dunn RA, Shenouda PE, Martin D, et al. Videotape increases parent knowledge about poliovirus vaccines and choices of polio vaccination schedules. *Pediatrics*. 2001;102(2):26
9. جوادی، فاطمه؛ افرادی، فاطمه: بررسی تأثیر آگاهی مادران از انجام واکسیناسیون فرزندانشان در مراجعین مراکز مختلف. سمینار سراسری مراقبتهای بهداشتی اولیه دانشگاه تهران.. خرداد ۱۳۷۲
10. Bahtia R, Ichhputjani R. Immunization and vaccination. Iran, Rastan. 1996 Pp: 40-5.
11. Taylor JA, Darden PM, Slora E, et al. The influence of provider behavior, parental characteristics and a public policy initiative on the immunization status of children followed by private practitioners: a study from Pediatric Research in Office Settings. *Pediatrics*. 1997;99(2):201-15